

Ivan Markešić: *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu - U povodu 10. obljetnice Hrvatskog narodnog vijeća Bosne i Hercegovine (1994.-2004.)*.
Sarajevo – Zagreb : HNV BiH (Sarajevo) i Synopsis (Sarajevo - Zagreb),
2004., str. 471.

Knjiga dr. sc. Ivana Markešića, *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu - U povodu 10. obljetnice Hrvatskog narodnog vijeća Bosne i Hercegovine (1994.-2004.)* je još jedan dokaz kako obljetnice u našem društvu mogu polučiti dobro i korisno znanstveno djelo koje će biti nezaobilazno za svako buduće istraživanje suvremene povijesti Bosne i Hercegovine i hrvatskog naroda u njoj.

Deset godina nakon održavanja Sabora Hrvata Bosne i Hercegovine i formiranja Hrvatskog narodnog vijeća Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu HNV BiH) kao izvršnog tijela Sabora, znanstvenoj i stručnoj javnosti ponuđena je knjiga kao svjedočanstvo vremena u kojem je zaustavljen rat u Bosni i Hercegovini i vraćena nada u bolju budućnost.

Autor, kao aktivni svjedok i na temelju dostupnih mu izvora, govori o nastanku, stavovima, ciljevima, zadacima i angažmanu nadstranačke nevladine organizacije HNV BiH, formiranom na zasjedanju Sabora Hrvata 6. veljače 1994. godine u opkoljenom Sarajevu, gradu simbolu stradanja i otpora agresiji.

Grupa intelektualaca i vodeći ljudi vjerskih i nacionalnih institucija hrvatske provenijencije iz Bosne i Hercegovine, uvidjevši svu pogubnost rata koji je vodio ka podjeli Bosne i Hercegovine i potpunom nestanku Hrvata iz Bosne a dijelom i Hercegovine, odlučila se suprotstaviti glavnim akterima sukoba, koristeći načela suvremene demokracije kao jedino oružje, što je u tom momentu izgledalo utopijski. Prvi korak na tom putu bio je sazivanje sveopćeg sabora Hrvata. U vrijeme najžešćih hrvatsko-bošnjačkih sukoba, uz već postojeće sukobe sa Srbima, kad je rat prerastao u totalan bez vidljivog kraja, HNV BiH promiče ideju o prekidu rata i uređenju Bosne i Hercegovine kao suverene, demokratske i pravne države uz punu ravnopravnost svih naroda.

U nastojanju da što cjelovitije prikaže mjesto, vrijeme i okolnosti u kojima je nastao i djelovao HNV BiH, autor je knjigu podijelio u pet dijelova koji na koncu daju jednu skladnu cjelinu.

U prvom dijelu dr. Markešić govori o općim političkim i vojnim prilikama u Bosni i Hercegovini od 1989. do 1996. godine gdje naznačuje svu društveno političku složenost BiH, počevši od političke krize u bivšoj Jugoslaviji, pojave višestrančja i osnivanja nacionalnih stranaka u BiH (Stranka demokratske akcije - SDA, Hrvatska demokratska zajednica - HDZ, Srpska demokratska stranka - SDS), kao glavnih političkih faktora, do referenduma za cjelovitu BiH (29. 2. - 1. 3. 1992.) i bespoštednog rata izazvanog srpskom agresijom. Posebnu pozornost u ovom dijelu knjige autor posvećuje pokušajima međunarodne zajednice u prevladavanju krize, kritički ocjenjujući njihovu (ne)uspješnost počevši od Cutilleirovog, Vance-Owenovog do Owen-Stoltenbergovog plana kao vrhunca koji je srpsku agresiju pretvorio u građanski rat za teritorije te vodio konačnoj podjeli BiH. Promjena u političkom promišljanju, među Hrvatima, nastaje upravo s pojavom Sabora koji čvrsto zastupa stav da "niko nije ovlašten potpisati podjelu BiH, a ukoliko je i potpiše, to će se smatrati nevaljanim" i uz to nudi mirovno rješenje koje postaje podloga Washingtonskom sporazumu (18. 3. 1994.) koji zaustavlja rat između Bošnjaka i Hrvata i uspostavlja Federaciju BiH. Kruna svih pregovora i sporazuma je ipak Daytonski sporazum (20. 11. 1995.) jer definitivno zaustavlja rat, ali ipak dijeli BiH na dva entiteta, Republiku Srpsku i Federaciju BiH, čime se nagrađuje agresor i stvara nepravedan mir. Već 1998. godine, na drugom zasjedanju Sabora Hrvata u Sarajevu, pokrenuta je inicijativa za promjenu, odnosno dogradnju, daytonskog sporazuma kako bi se BiH uredila na kantonalnoj osnovi.

Središnju pažnju, u drugom dijelu knjige, autor je posvetio, prema njegovom mišljenju, temeljnom i za sudbinu Hrvata i BiH najznačajnijem Saboru Hrvata Bosne i Hercegovine održanom u Sarajevu 6. 2. 1994. godine, iako su nakon toga održana još dva (1998. i 2000. godine) s kojima nas Markešić, također, detaljno upoznaje. S obzirom na njegovu povijesnu ulogu, autor donosi cjelovit prikaz Sabora počevši od priprema, diskusija zastupnika i kao vrhunac Deklaraciju koja nudi prijedlog rješenja krize u BiH, te izbor HNV kao izvršnog tijela Sabora.

Osnovni pravci djelovanja HNV BiH proizašli su upravo iz Deklaracije Sabora koja uključuje sljedeće stavove: državna cjelovitost BiH vitalni je interes hrvatskog naroda ali i svakoga od njezinih naroda; hitan i apsolutan prestanak svih ratnih djelovanja na svim bojištima; u državi BiH mora se osigurati kontinuitet državnosti hrvatskoga i drugih dvaju naroda; Sabor odbacuje svako rješenje krize u BiH ako bi ono sankcioniralo etničke progone, omogućilo nastavak etničkog čišćenja; osiguranje povratka svih prognanih i izbjeglih; da se pred odgovarajuće sudove izvedu svi počinitelji zlodjela i na koncu predlaže se federalno uređenje BiH na kantonalnoj osnovi, kao sastavni dio Deklaracije koje je ponuđeno u uvodnom izlaganju na Saboru.

Analizirajući događanja prije, za vrijeme i poslije Sabora, autor tvrdi da je Deklaracija usvojena na Saboru Hrvata u Sarajevu postala glavna okosnica Washingtonskog sporazuma kojim je zaustavljen rat Hrvata i Bošnjaka i stvorena Federacija BiH.

U trećem dijelu knjige autor govori o političkom djelovanju HNV BiH od njegovog formiranja 1994. do 2000. godine. Prvi veliki uspjeh HNV BiH bio je uključivanje njegovih predstavnika u pregovore o budućnosti BiH u Ženevi kada je izbjegnuto gotovo pripremljeno komadanje BiH. Nakon toga započinje vrijeme njegovog intenzivnog političkog djelovanja koje se ogledalo u aktivnom sudjelovanju, prigodom izrade, kako Washingtonskog, tako i Daytonskog sporazuma. U želji da što cjelovitije iznese istinu o smišljenom planu podjele BiH, autor navodi direktne tvorce toga plana kao i njihove poslušnike.

Prepreke u promicanju stavova, programskih zadataka i ciljeva Sabora bile su brojne, te posebnu pozornost u ovoj knjizi, zauzima aktivnost (HNV BiH) na probijanju medijske blokade i izlazak u javnost, što će na koncu rezultirati pokretanjem vlastitog glasila "Biltena".

Ubrzo nakon osnivanja HNV BiH je našao svoga političkog partnera u Srpskom građanskom vijeću (SGV) osnovanom 27. ožujka 1993. čija suradnja počinje veoma rano (već u svibnju) jer su i jedni i drugi smatrali nedopustivim da "tri naroda u BiH u pregovorima predstavljaju samo tri stranke". Ta će se suradnja nešto kasnije nastaviti i s Asocijacijom nezavisnih intelektualaca KRUG 99 i s Vijećem Kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI), također nevladinim organizacijama. Obrazlažući značaj i ulogu katoličke crkve u radu HNV BiH, autor se vrlo smjelo upustio u dokazivanje veze između najviših predstavnika Katoličke crkve u BiH s vodećom hrvatskom strankom HDZ-om BiH, (koja je prema njegovom mišljenju uz SDS i SDA radila na podjeli BiH) a da pri tome nije iskoristio raspoloživu literaturu koja tretira ulogu Katoličke crkve i njenih najviših predstavnika, što čini manjkavost ove knjige. U analizi stavova i poteza triju ključnih političkih stranaka BiH tijekom 1994. godine, autor je našao podlogu za, pomalo pretenciozan, naziv knjige *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu*, misleći vjerojatno na HNV BiH. Za donošenje ovakvih tvrdnji zasigurno će trebati još dosta primarnih izvora, relevantne literature i vremena kako bi došli do konačnog zaključka.

Četvrti dio knjige odnosi se na djelovanje HNV BiH nakon trećeg sabora održanog 19. veljače 2000. u Sarajevu s posebnim akcentom na provođenju odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda na teritoriju cijele BiH. Upravo u ovo vrijeme dolazi do pune suradnje nevladinih i nestranačkih udruga kao što su SGV, KRUG 99, VKBI, po pitanju ustavne jednakosti svih naroda i jednakih ljudskih prava za sve građane u BiH.

Konačno, u petom dijelu knjige autor na pedesetak stranica donosi kraći izbor relevantnih dokumenta iz desetogodišnje političke aktivnosti HNV BiH koji mogu poslužiti budućim istraživačima kao koristan izvor za proučavanje ovakve i sličnih tema iz najnovije prošlosti Bosne i Hercegovine.

Knjiga dr. Markešića *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu* jest svjedočanstvo djelovanja i promoviranja ideje mira HNV BiH, ali istovremeno i izazov drugima da pokažu svoj doprinos očuvanju Bosne i Hercegovine. ■

Ljubomir Lukić

Franjo Marić, *Vrhbosanska nadbiskupija početkom trećeg tisućljeća*. Sarajevo-Zagreb : Nadbiskupski ordinarijat vrhbosanski, Vikarijat za prognanike i izbjeglice, 2004., str. 1393.

Franjo Marić, profesor u Centru za odgoj i obrazovanje Dubrava u Zagrebu, više od dvadeset godina prikuplja i objavljuje statističko-povijesne dokumente o Hrvatima katolicima u Bosni i Hercegovini. Rezultati tog upornog rada vidljivi su u njegovoj bibliografiji objavljenoj na kraju monografije o povijesnom razvoju Vrhbosanske nadbiskupije. Ova njegova nova knjiga, napisana uz pomoć suradnika i preuzimanjem priloga iz ranijih publikacija, već na prvi pogled impresivno djeluje sa blizu 1400 stranica teksta ilustriranih sa preko 2500 slika, vrlo brižno odabranih i prezentiranih u kvalitetnom i reprezentativnom tisku. Svaka stranica u knjizi na svoj način svjedoči kako o davnim vremenima, tako i o nedavnoj prošlosti, ali i o današnjici. Osim toga, Marićeva knjiga je vrijedan izvor podataka i za buduća istraživanja, u prvom redu za pisanje povijesti pojedinih župnih zajednica. Unutar povijesnog okvira prezentirani su vrlo detaljno događaji relevantni za temu, zatim demografski podaci i ilustracije koje će sigurno čitateljima i vizualno približiti davno zaboravljeno vrijeme, a s njim i građevine, spomenike, nošnje, poznate ličnosti iz crkvenog i javnog života. Putem nepreglednog broja faktografskih podataka autor vodi čitatelja vrlo vješto i nenametljivo kroz prošlost, život, stradanja, ali i dizanja iz pepela nakon ratova kojih nije nedostajalo na ovim prostorima, a osobito u 20. stoljeću. Monografija *Vrhbosanska nadbiskupija početkom trećeg tisućljeća* nudi čitateljima pregledno i obimno djelo šematizma dijela Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini.

Na samom početku, autor izborom dokumenata simbolično povlači historijsku parabolu dugačku osamstotina godina objavljivanjem faksimila i prijevoda *Izjave o*